

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Δημοσίου Δικαίου
Μάθημα «Συνταγματικό Δίκαιο», 2003-2004
Διδάσκων: Καθηγητής κ. Ανδρέας Δημητρόπουλος

ΕΡΓΑΣΙΑ

Το άρθρο 23 παρ.1 του Συντάγματος. Η συνδικαλιστική ελευθερία

Επιμέλεια: Μαρία Πάνου

Διάγραμμα

Εισαγωγή-ιστορικά

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

I. Έννομο αγαθό

A. Διάσταση corpus-animus

B. Σχέση με τις άλλες ενώσεις

II. A. Συνταγματική προστασία

1. Συνταγματική κατοχύρωση. Εξειδίκευση

2. Διεθνείς συμβάσεις

B. Γενικό περιεχόμενο

1. Συνταγματικά προστατευόμενο έννομο αγαθό

2. Εργοδοτικός συνδικαλισμός

3. Σχέση των άρθρων 23 και 12 Σ

4. Θετική-αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία

- Θετική ελευθερία. Ατομική-συλλογική προστασία

- Αρνητική ελευθερία

5. Αντικειμενική και υποκειμενική συνταγματική κατοχύρωση

6. Νομική φύση του συνδικαλιστικού δικαιώματος

Γ.1. Διαστάσεις του συνδικαλιστικού δικαιώματος

(α) Η αμυντική διάσταση

-προστασία του εργαζομένου

-προστασία της συνδικαλιστικής οργάνωσης

(β) Η προστατευτική διάσταση

(γ) Η διεκδικητική διάσταση

2. Φορείς και αποδέκτες

III.1. Η οριοθέτηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος

2. Οι περιορισμοί του συνδικαλιστικού δικαιώματος

3. (α) Η τριτενέργεια

(β) Η θεσμική εφαρμογή

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

I. Η συλλογική αυτονομία

A. Συνταγματική προστασία

B. Γενικό περιεχόμενο

1. Σχέση νομοθετικής εξουσίας-συλλογικής αυτονομίας
2. Συλλογικές διαπραγματεύσεις
3. Η συλλογική σύμβαση εργασίας
4. Υποχρεωτική διαιτησία

II. Το δικαίωμα της απεργίας

- A. Έννοια-προστατευόμενο αγαθό
- B. Περιεχόμενο του δικαιώματος της απεργίας
- Γ. Φορείς και αποδέκτες
- Δ. Οριοθέτηση, περιορισμοί και θεσμική εφαρμογή

Συμπέρασμα-περίληψη

Νομολογία (διεθνής-ελληνική)

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή-ιστορικά

Με την αστική επανάσταση ο εργάτης απελευθερώθηκε από τον δεσμό του με τη γη, αλλά και ο γαιοκτήμονας από τη στενή σχέση του με τον εργάτη. Η βιομηχανική επανάσταση ολοκλήρωσε τη νέα κινητικότητα της εργασίας. Αυτή όμως η εξέλιξη είχε σα συνέπεια να μειωθούν οι θέσεις εργασίας των εργατών, δεδομένου ότι την εργασία τους εκτελούσαν με μικρότερο κόστος οι μηχανές. Η ανισότητα των δυνάμεων οδήγησε γρήγορα στην αθλιότητα των όρων εργασίας των εργατών της βιομηχανίας. Ο μόνος τρόπος άμυνας ήταν να συνδυάσουν τις δυνάμεις τους και να συγκροτήσουν ενώσεις. Ωστόσο, τις ενώσεις αυτές αρνήθηκαν να κατοχυρώσουν τα πρώτα συντάγματα της Αμερικής και της Γαλλίας, αλλά και άλλων ευρωπαϊκών χωρών από φόβο μήπως καταστούν αυτές πανίσχυρες. Έτσι, η προστασία της συνδικαλιστικής ελευθερίας αναζητήθηκε στα πλαίσια του γενικού δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι. Πρώτη η Αγγλία το 1864 επέτρεψε τη δημιουργία εργατικών ενώσεων ενώ το Σύνταγμα της Βαϊμάρης το 1919 κατοχύρωσε τη συνδικαλιστική ελευθερία ως αυτοτελές δικαίωμα. Στα περισσότερα όμως κράτη η αναγνώριση και προστασία της συνδικαλιστικής ελευθερίας ως αυτοτελούς συνταγματικού δικαιώματος σημειώνεται μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Και στην Ελλάδα η συνταγματική προστασία της συνδικαλιστικής ελευθερίας αναζητήθηκε αρχικά στα πλαίσια του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι (που διακηρύχθηκε ήδη από το Σύνταγμα του 1864). Ιδιαίτερα στο Σύνταγμα του 1911 ήταν αναμφισβήτητο ότι η προστασία του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 11) κάλυπτε και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων. Η συνδικαλιστική ελευθερία κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά ρητά στο Σύνταγμα του 1975. Υπό το ισχύον Σύνταγμα εφαρμοστέες είναι οι ειδικές διατάξεις για τη συνδικαλιστική ελευθερία.

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε κυρίως με τη συνδικαλιστική ελευθερία γενικά και δευτερευόντως μόνο με τις μορφές συλλογικής δράσης, δηλαδή την συλλογική αυτονομία και την απεργία. Αφού γίνει ανάλυση του εννόμου αγαθού που προστατεύεται με την συνδικαλιστική ελευθερία, ακολουθεί το κεφάλαιο με τη συνταγματική προστασία της. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στη συνταγματική κατοχύρωση, έπειτα αναλύεται το γενικό περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας και στη συνέχεια αναφέρονται οι διαστάσεις του συνδικαλιστικού δικαιώματος. Ακολουθεί αναφορά στους φορείς και αποδέκτες του εν λόγω δικαιώματος και έπονται οι οριοθετήσεις, οι περιορισμοί και η θεσμική εφαρμογή του

συνδικαλιστικού δικαιώματος. Τέλος, γίνεται μια σύντομη ανάλυση των κυριότερων μορφών συλλογικής δράσης: της συλλογικής αυτονομίας και της απεργίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

I. Έννομο αγαθό

A. Διάσταση corpus-animus

Το έννομο αγαθό που προστατεύεται με την κατοχύρωση της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι οι επαγγελματικές οργανώσεις. Πρόκειται για οργανώσεις που ιδρύονται από εργαζομένους, από εργοδότες ή από εργοδότες και εργαζομένους μαζί και έχουν έναν κοινό σκοπό: την προάσπιση των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους. Είναι γνωστές και ως συνδικαλιστικές οργανώσεις. Η έννοια των συνδικαλιστικών οργανώσεων απαρτίζεται από δυο στοιχεία: το corpus και animus. Η ένωση περισσότερων εργαζομένων ή εργοδοτών αποτελεί το οντολογικό στοιχείο της συνδικαλιστικής οργάνωσης (corpus). Προκειμένου μια οργάνωση να χαρακτηριστεί ως συνδικαλιστική, τα μέλη της πρέπει να έχουν ορισμένη ιδιότητα και συγκεκριμένα να είναι εργαζόμενοι ή εργοδότες. Τα άτομα αυτά συνιστούν τυπικές επαγγελματικές ενώσεις, δηλαδή ενώσεις για την ίδρυση των οποίων ακολουθείται η προβλεπόμενη για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις διαδικασία.

Επίσης, η συνδικαλιστική οργάνωση περιέχει και ένα πνευματικό, τελολογικό στοιχείο (animus). Αυτό συνίσταται στην επιδίωξη κοινού σκοπού, σε κάθε περίπτωση μη κερδοσκοπικού. Ο σκοπός της συνδικαλιστικής οργάνωσης περιέχει ένα αιτητικό στοιχείο: η εν λόγω οργάνωση αποσκοπεί στην διασφάλιση και προαγωγή των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών της.

B. Σχέση με άλλες ενώσεις

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι η συνδικαλιστική οργάνωση διαφέρει ουσιωδώς από τις άλλες ενώσεις προσώπων. Τα μέλη της συνδικαλιστικής οργάνωσης πρέπει να φέρουν ορισμένη ιδιότητα και να επιδιώκουν έναν συγκεκριμένο σκοπό, αφού η συνδικαλιστική οργάνωση δεν είναι τίποτα άλλο παρά η συλλογική επιδίωξη της κατοχύρωσης και προαγωγής των εργασιακών και επαγγελματικών συμφερόντων συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Μάλιστα, η συνδικαλιστική οργάνωση δεν προστατεύει ένα οποιοδήποτε έννομο αγαθό του ατόμου, αλλά αυτή την ίδια την εργασία ή το επάγγελμα, που αποτελούν την κύρια πηγή βιοπορισμού και άρα την υλική βάση της ζωής του.

II. A. Συνταγματική προστασία

1. Συνταγματική κατοχύρωση-εξειδίκευση

Η συνδικαλιστική ελευθερία κατοχυρώνεται συνταγματικά στα άρθρα 23 και 22 παρ.2. Κατά το άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος «Το κράτος λαμβάνει τα προσηκόντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου». Η παρ. 2 διακηρύσσει και αναγνωρίζει το δικαίωμα της απεργίας ως δραστηριότητας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Επίσης, στο άρθρο 22 παρ.2 και 3 κατοχυρώνονται οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας που συνάπτονται με ελεύθερες διαπραγματεύσεις. Ειδικά η συνδικαλιστική ελευθερία των δικαστικών λειτουργιών προβλέπεται στο άρθρο 89 παρ.5 του Συντάγματος.

Η συνταγματική κατοχύρωση της συνδικαλιστικής ελευθερίας τελεί υπό την επιφύλαξη του νόμου. Η συνδικαλιστική ελευθερία και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις διέπονται από το νόμο 1264/1982. Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας

ρυθμίζονται από το νόμο 3239/1955, που αντικαταστάθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του από το νόμο 1876/1990. Ειδικά τα θέματα τα σχετικά με τις αγροτικές συνδικαλιστικές οργανώσεις ρυθμίζει ο νόμος 1361/1983, ενώ οι επαγγελματικές οργανώσεις των εμπόρων, βιοτεχνών και λοιπών επαγγελματιών διέπονται από το νόμο 1712/1987.

2. Διεθνείς συμβάσεις

Τη συνδικαλιστική ελευθερία κατοχυρώνουν επίσης διεθνείς συμβάσεις που ως επί το πλείστον επικύρωσε η χώρα μας. Ήδη μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο συνομολογήθηκε η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας 11/1921 «περί του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι και συνέρχεσθαι των γεωργικών εργατών». Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησαν γενικότερες συμβάσεις: η ΔΣΕ 87/1948 «περί συνδικαλιστικής ελευθερίας», η ΔΣΕ 98/1949 «περί του δικαιώματος οργανώσεως» καθώς και η ΔΣΕ 139/1971 «για την προστασία των αντιπροσώπων των εργαζομένων στην επιχείρηση και τις διευκολύνσεις που θα πρέπει να τους παρέχονται».

Επίσης, η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου(1948) περιέλαβε διάταξη για τη συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23 παρ.4). Επιπλέον, σχετική διάταξη προέβλεπε το 1966 το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα(άρθρο 22) καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο περί οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων(άρθρο 8).

Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης η συνδικαλιστική ελευθερία κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στα άρθρα 5 και 6 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τα οποία όμως εξαιρέθηκαν από την ελληνική κύρωση.

Τέλος, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η συνδικαλιστική ελευθερία διακηρύσσεται από τον Κοινωνικό Χάρτη της 9 Δεκεμβρίου 1989(άρθρα 11 επ.), ενώ η Διακήρυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατοχυρώνει το δικαίωμα ίδρυσης συνδικάτων και διεξαγωγή διαπραγματεύσεων και συλλογικών αγώνων(άρθρα 11 και 14). Επιπλέον, το σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος περιέχει σχετική ρύθμιση (άρθρο II-28) και ορίζει ότι: «Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας».

B. Γενικό περιεχόμενο

1. Συνταγματικά προστατευόμενο έννομο αγαθό

Στο άρθρο 23 παρ.1 του Συντάγματος προστατεύεται η συνδικαλιστική ελευθερία. Με τον όρο συνδικαλιστική ελευθερία εννοούμε την ελευθερία ιδρύσεως συνδικαλιστικής οργάνωσης και συμμετοχής σε αυτή καθώς και την ελευθερία λειτουργίας της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Ο συνδικαλισμός εκ φύσεως δεν ασκείται ατομικά αλλά συλλογικά μέσω των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ειδικότερα, αντικείμενο συνταγματικής προστασίας αποτελούν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων. Πρόκειται για ενώσεις των εργαζομένων που δεν έχουν κερδοσκοπικό σκοπό, αλλά αποσκοπούν στη «διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων». Ο σκοπός αυτός προσδιορίζεται στο άρθρο 23 παρ.2 που κατοχυρώνει το δικαίωμα απεργίας των νόμιμα συστημένων συνδικαλιστικών οργανώσεων αλλά αναμφισβήτητα

εκφράζει και το σκοπό της συνδικαλιστικής ελευθερίας . Συγκεκριμένα, εργασιακά συμφέροντα είναι τα συμφέροντα των εργαζομένων που σχετίζονται με τη ρύθμιση των όρων εργασίας, δηλαδή με την πρόσληψη, τους όρους και τις συνθήκες παροχής εργασίας, την αμοιβή και τη λύση της σχέσης εργασίας. Επιπλέον, τα οικονομικά συμφέροντα με στενή έννοια σχετίζονται με την αμοιβή για παροχή εργασίας, ενώ εν ευρεία έννοια τα οικονομικά συμφέροντα των εργαζομένων περιλαμβάνουν καθετί που επηρεάζει το εισόδημα ή την οικονομική θέση των εργαζομένων .

2. Εργοδοτικός συνδικαλισμός

Περαιτέρω, μπορούμε να πούμε ότι ο εργοδοτικός συνδικαλισμός δεν προστατεύεται από το άρθρο 23 παρ. 1 Σ, γιατί υπάρχουν σαφείς διαφορές από τον εργατικό συνδικαλισμό, αλλά είναι συνταγματικά κατοχυρωμένος με βάση το άρθρο 22 παρ. 2 Σ, αφού οι εργοδοτικές οργανώσεις αποτελούν το ένα μέρος των ελεύθερων διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Παρόλα αυτά είναι συνταγματικά επιβεβλημένη η απαγόρευση μικτών συνδικαλιστικών οργανώσεων, δηλαδή με τη συμμετοχή εργοδοτών και εργαζομένων, αφού σε αντίθετη περίπτωση διακυβεύεται η αυθεντικότητα της έκφρασης των συμφερόντων των εργαζομένων.

3. Σχέση των άρθρων 23-12 Σ

Από τα παραπάνω εύκολα συμπεραίνει κανείς τη σχέση μεταξύ των άρθρων 23 και 12 του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, το άρθρο 23 παρ. 1 προστατεύει ειδική μορφή ανθρώπινης δράσης σε σχέση με το άρθρο 12: τα υποκείμενα της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι πιο περιορισμένα και ο σκοπός που επιδιώκουν είναι διαφορετικός. Για το λόγο αυτό το συνδικαλιστικό δικαίωμα αξιώνει την συνταγματική του θεμελίωση κυρίως στο άρθρο 23 Σ, ενώ το άρθρο 12 Σ έχει μόνο επικουρική σημασία, χρησιμεύει απλώς ως θεμέλιο του δικαιώματος για τη σύσταση της συνδικαλιστικής οργάνωσης, η δράση της οποίας διαποτίζεται από τη δυναμική της διατύπωσης του άρθρου 23 Σ .

4. Θετική-αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία

(α) Θετική ελευθερία

Ατομική προστασία. Η συνδικαλιστική ελευθερία προστατεύεται από το Σύνταγμα τόσο με την ατομική όσο και με τη συλλογική της μορφή. Ειδικότερα, προστατεύεται η ελευθερία των εργαζομένων να ιδρύουν τοπικές, εθνικές ή διεθνείς συνδικαλιστικές οργανώσεις και να προσχωρούν σε μια ή περισσότερες από αυτές για την προστασία των οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων τους, χωρίς να εξαρτώνται από προηγούμενη άδεια ούτε να υπόκεινται σε δυσμενείς συνέπειες. Απόκειται στην κρίση των ιδρυτών και των μελών της συνδικαλιστικής οργάνωσης ποια μορφή θα πάρει η οργάνωση και αν θα αποκτήσει νομική προσωπικότητα. Επίσης, από τη συνδικαλιστική ελευθερία απορρέει το δικαίωμα του μέλους να παραμείνει μέλος και να μη μπορεί να αποβληθεί παρά μόνο με τήρηση των νόμιμων διαδικασιών .

Συλλογική προστασία. Σχετικά με τη συλλογική μορφή του συνδικαλιστικού δικαιώματος, προστατεύεται συνταγματικά το δικαίωμα υποστάσεως και λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται στη συνδικαλιστική οργάνωση το δικαίωμα υποστάσεως, ώστε αυτή να μη μπορεί να καταργηθεί ή να υπαχθεί σε δυσμενή μεταχείριση ούτε να εμποδιστεί ή να δυσχεραθεί η διατήρηση των παλαιών ή η απόκτηση των νέων μελών. Επιπλέον, προστατεύεται η εσωτερική αυτονομία της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Στην έννοια της εσωτερικής αυτονομίας εντάσσεται η οργανωτική αυτονομία (δικαίωμα

αυτοκαθορισμού της νομικής μορφής, της διοικήσεως, των σκοπών και του τρόπου λήψεως των αποφάσεων), η αρχή της προτεραιότητας των καταστατικών έναντι του νόμου και η αρχή της οικονομικής αυτοτέλειας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Επίσης, κατοχυρώνεται και το δικαίωμα συνενώσεώς τους. Τέλος, αναγνωρίζεται η ελευθερία αυτόνομης εξωτερικής δράσης που εκφράζεται κυρίως με δυο τρόπους συλλογικής δράσης: τη συλλογική αυτονομία και την απεργία. Οι ανωτέρω έννοιες αναλύονται παρακάτω στο κεφάλαιο το σχετικό με την αμυντική διάσταση του συνδικαλιστικού δικαιώματος.

(β) Αρνητική ελευθερία

Η αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία συνδέεται με την προστασία του εργαζομένου και έχει ως περιεχόμενο τις εξής επιμέρους ελευθερίες: α) την ελευθερία μη συμμετοχής στην ίδρυση συνδικαλιστικής οργάνωσης, β) την ελευθερία μη εγγραφής σε συνδικαλιστική οργάνωση, γ) την ελευθερία αποχώρησης και δ) την ελευθερία μη υποχρεωτικής υπαγωγής στο καθεστώς συλλογικής σύμβασης. Επομένως, η αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία ενθαρρύνει ένα πνεύμα αποχής από τις εκδηλώσεις, τόσο εσωτερικής όσο και εξωτερικής φύσης, της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Επιπλέον, αυτή η πλευρά της συνδικαλιστικής ελευθερίας δεν συμβιβάζεται ούτε με τη ρήτρα «κλειστού επαγγέλματος» (closed shop) ή τη ρήτρα οργανώσεως (Organisationsklausel) που εξαρτά την εργασία σε μια επιχείρηση από τη συμμετοχή σε μια ορισμένη συνδικαλιστική οργάνωση, ούτε με τη διαπραγμάτευση ρητρών σε συλλογικές συμβάσεις εργασίας που ευνοούν τα μέλη των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Ζήτημα γεννάται σχετικά με τη συνταγματική κατοχύρωση της αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας και την έκταση της προστασίας της. Είναι γεγονός ότι το Σύνταγμα δεν κάνει καμία σχετική ρητή αναφορά στο θέμα αυτό. Θεωρητικά το πρόβλημα προστασίας της αρνητικής ελευθερίας υπάρχει και σε άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Όμως προκειμένου για το συνδικαλιστικό δικαίωμα το πρόβλημα αυτό τίθεται με οξύτητα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι από την προστασία της αρνητικής ελευθερίας προκύπτουν πολλές φορές περισσότερα οφέλη για τους τρίτους, εργοδότες ή κράτος, παρά για τους φορείς του δικαιώματος, οι οποίοι δεν εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τη διασφάλισή του. Αξιοσημείωτο είναι ότι σε χώρες με ισχυρό συνδικαλιστικό κίνημα και μεγάλη παράδοση συνδικαλιστικών αγώνων (π.χ. Αγγλία, Σουηδία, Βέλγιο) δεν υπάρχει ούτε αναγνώριση ούτε προστασία αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας. Αντίθετα, σε άλλες χώρες με πολύ μικρότερη συγκριτικά συνδικαλιστική παράδοση υπάρχει άμεσα ή έμμεσα αναγνώριση της αρνητικής ελευθερίας. Ωστόσο κυρίως στις χώρες αυτές, που παρατηρείται μικρός αριθμός συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι περισσότερες κατηγορίες εργαζομένων είναι πιο εκτεθειμένες στις πιέσεις των εργοδοτών. Στις εν λόγω περιπτώσεις η προστασία της αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας αποτελεί το άλλοθι για την αποθάρρυνση της συνδικαλιστικής συσπείρωσης των εργαζομένων και την αποδυνάμωση της συνδικαλιστικής δράσης. Μπορούμε να πούμε ότι η άσκηση της αρνητικής ελευθερίας αποδυναμώνει την άσκηση της θετικής.

Για το λόγο αυτό υποστηρίζεται η άποψη ότι η αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία δεν προστατεύεται στα πλαίσια του άρθρου 23 παρ. 1 του Συντάγματος και κατά συνέπεια δεν απολαμβάνει της αυτής συνταγματικής προστασίας με τη θετική. Το αρνητικό συνδικαλιστικό δικαίωμα ως δικαίωμα να μη συμμετέχει κανείς ή να αποχωρεί από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις προστατεύεται στα πλαίσια του γενικού δικαιώματος ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1,3 Σ).

Πάντως, σχετικά με το άρθρο 11 ΕΣΔΑ το ΕΔΔΑ δέχτηκε πως το άρθρο αυτό

«πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει ένα αρνητικό δικαίωμα (μη συνένωσης)», με αφορμή ισλανδική ρύθμιση περί υποχρεωτικής εγγραφής αυτοκινητιστών σε επαγγελματική οργάνωση ιδιωτικού δικαίου. Προσέθεσε όμως ότι «δεν είναι αναγκαίο να αποφανθεί στην περίπτωση αυτή κατά πόσο το δικαίωμα αυτό πρέπει να θεωρηθεί ισότιμο με το θετικό δικαίωμα». Εξάλλου, σε παλιότερη υπόθεση συμφωνία για εξάρτηση της κτήσης ή διατήρησης θέσης εργασίας από τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση (closed shop agreement) είχε κριθεί ως αντίθετη στο άρθρο 11 ΕΣΔΑ .

5. Αντικειμενική και υποκειμενική συνταγματική κατοχύρωση

Στη σύγχρονη ενιαία και αντικειμενική έννομη τάξη, οι συνταγματικές διατάξεις περιέχουν αντικειμενικές αρχές που ισχύουν σε κάθε μερικότερη δικαιοσύνη περιοχή. Τα συνταγματικά δικαιώματα ως αντικειμενικό δίκαιο είναι βασικά αξιώματα της συνολικής έννομης τάξης. Από τις αντικειμενικές αυτές αρχές απορρέουν τα υποκειμενικά δίκαια (δικαιώματα) του κάθε φορέα θεμελιώδους δικαιώματος . Στην προκειμένη περίπτωση το Σύνταγμα στο άρθρο 23 παρ.1 κατοχυρώνει τον ελεύθερο συνδικαλισμό ως θεσμό, δηλαδή κατοχυρώνει τη δημοκρατική και χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις λειτουργία των συνδικαλιστικών οργανώσεων, καθώς και την αποτελεσματική δράση τους, ιδίως μέσω της συμμετοχής τους σε διαδικασίες διαπραγμάτευσης και άσκησης πίεσης με απεργιακές κινητοποιήσεις . Ο θεσμός αυτός αποσκοπεί στην προστασία των οικονομικά ασθενών τάξεων και στη διατήρηση ή αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης. Ωστόσο, ο συνδικαλισμός δεν προστατεύεται μόνο ως αντικειμενική αρχή αλλά και ως δικαίωμα. Από την θεσμική αυτή αντικειμενική κατοχύρωση απορρέει το συνδικαλιστικό δικαίωμα.

6. Νομική φύση του συνδικαλιστικού δικαιώματος

Η τριμερής διάκριση των δικαιωμάτων του G. Jellinek σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα θεωρείται ξεπερασμένη στη σύγχρονη έννομη τάξη. Όχι μόνο τα «ατομικά» αλλά και τα «κοινωνικά» και τα «πολιτικά» δικαιώματα περιέχουν αρνητική αξίωση προς αποχή από κρατικές επεμβάσεις. Άλλωστε, το κριτήριο της υποχρέωσης προς πράξη δεν αποτελεί γνώρισμα που χαρακτηρίζει αποκλειστικά και μόνο τα «κοινωνικά» δικαιώματα, δεδομένου ότι η υποχρέωση του κράτους να προβαίνει σε θετική ενέργεια, ενυπάρχει επίσης τόσο στα «ατομικά» όσο και στα «πολιτικά» δικαιώματα. Από αυτή την άποψη όλα τα δικαιώματα είναι και «κοινωνικά» .

Αν και η συνδικαλιστική ελευθερία συνδέεται στενά με την εργασία, εντούτοις η συνδικαλιστική δράση δεν ταυτίζεται με την εργασιακή. Πράγματι, η συνδικαλιστική ελευθερία δεν είναι μόνο αναγκαία για τη διασφάλιση και βελτίωση των όρων και της αμοιβής της εργασίας, αλλά επιπλέον ο ισχυρός συνδικαλισμός αποτελεί σπουδαία εγγύηση της οικονομικής ελευθερίας, του αγώνα για την απόκτηση οικονομικών αγαθών και της εν γένει ελευθερίας και δημοκρατίας. Επειδή λοιπόν στη συνδικαλιστική οργάνωση επικρατεί το οικονομικό στοιχείο, το συνδικαλιστικό δικαίωμα αποτελεί οικονομικό δικαίωμα που έχει αμυντική, προστατευτική και διεκδικητική διάσταση.

Γ. 1. Διαστάσεις του συνδικαλιστικού δικαιώματος

(α) Η αμυντική διάσταση

Το αμυντικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποκρούει τις προσβολές που προέρχονται από επιθετικές ενέργειες άλλων ανθρώπων και απορρέει από την συνταγματική αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας. Τα αμυντικά δικαιώματα

περιέχουν αξίωση αποχής από κάθε επιθετική ενέργεια είτε εκδηλώνεται με πράξη είτε με παράλειψη. Πρόκειται για δικαιώματα απόλυτα (erga omnes). Στα αμυντικά δικαιώματα αντιστοιχεί υποχρέωση κάθε παράγοντα της έννομης τάξης, τόσο της κρατικής όσο και της ιδιωτικής εξουσίας, να μην προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων .

Ειδικότερα, το αμυντικό περιεχόμενο του συνδικαλιστικού δικαιώματος συνίσταται στην προστασία τόσο της συνδικαλιστικής οργάνωσης όσο και των μελών της από επεμβάσεις όχι μόνο του κράτους αλλά και του εργοδότη. Η αμυντική κατεύθυνση του δικαιώματος προς την εργοδοτική ιδιωτική εξουσία είναι αυτή που έχει τη μεγαλύτερη πρακτική σημασία.

Η προστασία του εργαζομένου

Οι εργαζόμενοι έχουν δικαίωμα ίδρυσης συνδικαλιστικών οργανώσεων, προσχώρησης σε αυτές και δράσης χωρίς να εξαρτώνται από προηγούμενη άδεια ούτε να υπόκεινται σε δυσμενείς συνέπειες. Τα δικαιώματα αυτά απορρέουν από το άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο επιβάλλεται στο κράτος να «λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου» καθώς και από το άρθρο 14 του νόμου 1264/1982 που υποχρεώνει «τα όργανα του κράτους ... να εφαρμόζουν τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης άσκησης του δικαιώματος για την ίδρυση ... των συνδικαλιστικών οργανώσεων».

Κατ' αρχάς οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα σύστασης συνδικαλιστικής οργάνωσης. Μια ομάδα εργαζομένων μπορεί να συμφωνήσει, χωρίς να επηρεάζεται από κρατικό όργανο ή από άλλον τρίτο (εργοδότη ή εκπρόσωπό του) και χωρίς να χρειάζεται κάποια άδεια από κρατική αρχή, να ιδρύσει μια συνδικαλιστική οργάνωση. Σχετική με αυτό το δικαίωμα είναι η αρχή της πολλαπλότητας των οργανώσεων και της ίσης μεταχείρισής τους, εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο βαθμός αντιπροσωπευτικότητας καθεμιάς μπορεί να θεμελιώσει διακρίσεις μεταξύ τους. Σύμφωνα με την αρχή της πολλαπλότητας η ίδρυση συνδικαλιστικής οργάνωσης δεν αποκλείεται από το γεγονός ότι υπάρχουν και άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις στον ίδιο κλάδο ή στο ίδιο επάγγελμα ή στην ίδια επιχείρηση . Ωστόσο, στην ελληνική έννομη τάξη η αρχή της πολλαπλότητας σχετικοποιείται επειδή τα δικαστήρια συχνά στο πλαίσιο διαδικασιών αναγνώρισης νομικής προσωπικότητας σε συνδικαλιστικά σωματεία κρίνουν ως καταχρηστική την ίδρυση δεύτερου σωματείου, όταν αυτό έχει παρεμφερή σκοπό ή επωνυμία με ήδη υφιστάμενο σωματείο.

Επιπλέον, οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να προσχωρούν στις υπάρχουσες συνδικαλιστικές οργανώσεις και να δρουν μέσα σε αυτές. Έτσι, ο εργαζόμενος ως άτομο εγκαταλείπει τον ατομοκεντρικό του χαρακτήρα. Εντάσσει τις προσωπικές δυνάμεις του και τις ιδιαίτερες ικανότητές του μαζί με το ατομικό συμφέρον του στη σφαίρα του συλλογικού συμφέροντος της συνδικαλιστικής οργάνωσής του. Άλλωστε η συνδικαλιστική οργάνωση είναι κάτι περισσότερο από άθροισμα των μεμονωμένων ατόμων-μελών της, αφού διαθέτει συλλογική συνείδηση και βάσει αυτής δρα.

Επομένως, αυτή η αλληλέγγυα δράση της συνδικαλιστικής οργάνωσης εκφράζεται με τη συσσωμάτωση των εργαζομένων σε συνδικαλιστική οργάνωση .

Όμως το δικαίωμα συμμετοχής σε υφιστάμενες οργανώσεις σχετικοποιείται από τη νομοθετική πρόβλεψη ότι κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα να γίνει μέλος μόνο μιας οργάνωσης της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης και μιας του επαγγελματικού κλάδου της απασχόλησής του (άρθρο 7 του ν. 1264/1982). Ο περιορισμός αυτός κρίθηκε καταρχήν σύμφωνος με το Σύνταγμα και τη ΔΣΕ 87, ταυτόχρονα όμως έγινε δεκτό

ότι δεν είναι άκυρη η σύσταση δεύτερης συνδικαλιστικής οργάνωσης αποκλειστικά από μέλη άλλης οργάνωσης της ίδιας κατηγορίας, αφού έτσι δηλώνεται η βούληση των ιδρυτικών αυτών μελών να παύσουν να ανήκουν στην προηγούμενη οργάνωσή τους .

Η προστασία της συνδικαλιστικής οργάνωσης

Η προστασία των εργαζομένων χωρίς την προστασία των συνδικαλιστικών οργανώσεων είναι άνευ αξίας. Συνδικαλιστικό δικαίωμα χωρίς την προστασία της συνδικαλιστικής οργάνωσης και της συνδικαλιστικής δράσης δεν είναι νοητή.

Ειδικότερα, κατά πρώτον προστατεύεται η ύπαρξη της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Αποκλείεται κάθε επέμβαση του κράτους, του εργοδότη ή τρίτου η οποία είναι ικανή να πλήξει κάποιο από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που συγκροτούν την έννοια της συνδικαλιστικής οργάνωσης (π.χ. η συνταγματική προστασία του συνδικαλιστικού δικαιώματος αποκλείει μέτρα που προκαλούν τη διάλυση ή την αφαίρεση της νομικής προσωπικότητας της συνδικαλιστικής οργάνωσης).

Επίσης, με το άρθρο 23Σ πρέπει να θεωρηθεί ότι κατοχυρώνεται, αν όχι ρητά, πάντως άμεσα η εσωτερική αυτονομία των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Καταρχήν, προστατεύεται το δικαίωμα οργανωτικής αυτονομίας και ισχύει η αρχή της προτεραιότητας των καταστατικών απέναντι στο νόμο για τη ρύθμιση θεμάτων εσωτερικής φύσης. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις έχουν δικαίωμα αυτοκαθορισμού (μέσω του καταστατικού τους) της νομικής μορφής, της διοικήσεως, των σκοπών και του τρόπου λήψεως αποφάσεων, ώστε να μη μπορεί να τους επιβληθεί από το κράτος ή τρίτο οργανωτική δομή ή διοίκηση ή μέθοδος λειτουργίας. Θεμιτό περιορισμό της εσωτερικής αυτονομίας συνιστά η θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων με στόχο τη διασφάλιση της δημοκρατικής δομής και λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Επιπλέον, στην προστασία της εσωτερικής αυτονομίας εντάσσεται και η αρχή της οικονομικής αυτοτέλειας. Η αρχή αυτή προκύπτει τόσο από το άρθρο 23 παρ.1 Σ όσο και από την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 22 Σ που διευκρινίζει ότι «Στους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και του υποχρέου είσπραξης και απόδοσης στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της συνδρομής των μελών τους που προβλέπεται από τα καταστατικά τους». Με την απόφαση 4441/1999 του Εφετείου Αθηνών κρίθηκε ότι κανονιστικής ισχύος ρήτρες ΣΣΕ και διαιτητικές αποφάσεις μπορούν να θεσπίσουν τη δυνατότητα παρακράτησης της συνδικαλιστικής συνδρομής μελών πρωτοβάθμιων συνδικαλιστικών οργανώσεων από τον εργοδότη, κατά το ποσό που προβλέπουν τα οικεία καταστατικά. Εξάλλου, ο νόμος 1264/1982 προστατεύει την ανεξαρτησία των συνδικαλιστικών οργανώσεων μέσω της απαγόρευσης χρηματοδότησής τους από τους εργοδότες, τις οργανώσεις τους, τα κόμματα και τις άλλες πολιτικές οργανώσεις.

Επίσης, το Σύνταγμα προστατεύει τη δράση των εργαζομένων και των συνδικαλιστικών στελεχών. Ειδικότερα, ο νόμος 1264/1982 απαγορεύει και κηρύσσει άκυρη την καταγγελία της σχέσης εργασίας για νόμιμη συνδικαλιστική δράση. Μετάθεση εφόσον είναι αναγκαία για τη λειτουργία της επιχείρησης μπορεί να γίνει μόνο με σύμφωνη γνώμη της συνδικαλιστικής οργάνωσης, στην οποία ανήκει ο συνδικαλιστής που πρόκειται να μετατεθεί.

Οι σχετικές διατάξεις του ν. 1264/1982 κρίθηκαν ότι βρίσκουν έρεισμα στο άρθρο 23 παρ. 1 Σ και δεν προσκρούουν στις συνταγματικές διατάξεις περί δικαστικής προστασίας, νόμιμου δικαστή και διάκρισης των εξουσιών . Αργότερα, έγινε δεκτό ότι η μετάθεση εκλεγμένου συνδικαλιστή παραβιάζει το άρθρο 23 παρ.1 Σ, εάν έχει ως αποτέλεσμα να εμποδίζεται ο τελευταίος στην άσκηση της συνδικαλιστικής του

δραστηριότητας . Εξάλλου, κρίθηκε ότι η συνδικαλιστική δραστηριότητα των δημοσίων υπαλλήλων δεν μπορεί να αξιολογηθεί αρνητικά από τα υπηρεσιακά συμβούλια σε κρίσεις για προαγωγές .

Περαιτέρω, το άρθρο 23 παρ. 1 προστατεύει την αυτόνομη εξωτερική δράση των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ως συνδικαλιστική δράση νοείται η de facto συλλογική δράση των εργαζομένων, η οποία θεμελιώνεται στο ιδεολογικό περιεχόμενο της ελευθερίας της εργατικής τάξης και σκοπεύει στην εξάλειψη των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων απέναντι στους εργοδότες και στην εξασφάλιση της συμμετοχής των εργαζομένων στην άσκηση της κρατικής εξουσίας . Μορφές της δράσης αυτής είναι κυρίως η συλλογική διαπραγμάτευση προς σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας(συλλογική αυτονομία) και η απεργία. Η κατοχύρωση των βασικών μορφών συνδικαλιστικής δράσης είναι απαραίτητη προκειμένου η συνδικαλιστική ελευθερία να έχει πραγματικό περιεχόμενο και αντίκρουσμα.

(β) Η προστατευτική διάσταση

Το προστατευτικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων περιέχει αξίωση για προστασία από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων. Ειδικότερα, τα προστατευτικά δικαιώματα στρέφονται προς το κράτος και περιέχουν αξίωση παροχής βοήθειας στον αμυνόμενο προς απόκρουση της απειλούμενης προσβολής των δικαιωμάτων του ή για αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη με την προσβολή. Επομένως, πρόκειται για σχετικά δικαιώματα που στρέφονται μόνο προς το κράτος και όχι προς τους άλλους παράγοντες της έννομης τάξης .

Συγκεκριμένα, το συνδικαλιστικό δικαίωμα αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα και ως προστατευτικό δικαίωμα. Ρητά αναφέρει το άρθρο 23 παρ. 1 Σ ότι το κράτος οφείλει να λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και των συναφών με αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής της. Ως προστατευτικό δικαίωμα η αξίωση για προστασία του συνδικαλισμού στρέφεται προς το κράτος και όχι προς τον ιδιώτη εργοδότη. Το κράτος υποχρεούται να προστατεύσει τον εργαζόμενο από κάθε αυθαίρετη ενέργεια του εργοδότη.

Χαρακτηριστικές είναι οι απαγορεύσεις του άρθρου 14 παρ. 2 του νόμου 1264/1982, που προστατεύουν τους εργαζόμενους από αυθαιρεσίες του εργοδότη και είναι ενδεικτικά οι ακόλουθες: α) η άσκηση επιρροής στους εργαζομένους να ιδρύσουν ή να μην ιδρύσουν συνδικαλιστική οργάνωση, β) η επιβολή ή παρεμπόδιση με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο της προσχώρησης των εργαζομένων σε ορισμένη συνδικαλιστική οργάνωση, γ) η απαίτηση από τους εργαζομένους δήλωσης συμμετοχής, μη συμμετοχής ή αποχώρησης από συνδικαλιστική οργάνωση, δ) η μεταχείριση με ευμένεια ή δυσμένεια των εργαζομένων, ανάλογα με το αν συμμετέχουν ή όχι σε συγκεκριμένη συνδικαλιστική οργάνωση. Το αξιομνημόνευτο στις παραπάνω απαγορεύσεις είναι ότι παραβάσεις αυτών των απαγορεύσεων συνεπάγονται πέρα από αστικές και ποινικές κυρώσεις.

(γ) Η διεκδικητική διάσταση

Τα διεκδικητικά δικαιώματα περιέχουν αξίωση για τη βελτίωση της θέσης του ανθρώπου, για την πραγματοποίηση ή εξέλιξη του εξασφαλιστικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το κράτος υποχρεούται να αναγνωρίσει το περιεχόμενο των διεκδικητικών δικαιωμάτων και να τα αναγάγει σε προκαθορισμένους στόχους. Ωστόσο, δεν είναι δυνατή η ικανοποίησή τους με δικαστηριακή διαδικασία αλλά με άλλα εξίσου αποτελεσματικά συνταγματικά μέσα, όπως είναι η απεργία ή η εκλογική διαδικασία, ως διαδικασία επιλογής ανάμεσα σε περισσότερα πολιτικά προγράμματα. Ενώ όμως διεκδικητικό περιεχόμενο έχουν όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα, το

Σύνταγμα δεν προβλέπει την αρχή της εξασφάλισης ως βασικό αξίωμα. Η αντιμετώπιση της είναι περιπτωσιολογική. Η αρχή αυτή επιβάλλει την εξασφάλιση των μέσων που είναι απαραίτητα για την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων .

Ειδικότερα, με το ισχύον Σύνταγμα δεν προστατεύεται ο συνδικαλισμός ως εξασφαλιστικό δικαίωμα. Το κράτος οφείλει να μεριμνά για τη διασφάλιση και την ανεμπόδιστη άσκηση του. Παρόλα αυτά, δεν κατοχυρώνεται αξίωση δημιουργίας συνδικαλιστικών οργανώσεων από το κράτος. Το κράτος οφείλει να ενεργεί προς την κατεύθυνση εξασφάλισης του συνδικαλισμού και των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Αναγνωρίζεται δηλαδή η διεκδικητική διάσταση του συνδικαλιστικού δικαιώματος. Ο συνδικαλισμός εξασφαλίζεται με την κατοχύρωση των μέσων συλλογικής δράσης: τις ελεύθερες διαπραγματεύσεις και τους απεργιακούς αγώνες. Το διεκδικητικό συνδικαλιστικό δικαίωμα συνίσταται σε αυτό ακριβώς, στην αξίωση προς το κράτος να εξασφαλίζει τις συνθήκες εκείνες ώστε να διεξάγεται ελεύθερα η συνδικαλιστική συλλογική δράση.

2. Φορείς και αποδέκτες

Φορείς. Εφόσον το άρθρο 23 παρ.1 Σ δεν διακρίνει, φορείς της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς που διαμένουν και εργάζονται νομίμως στην Ελλάδα. Είναι προφανές ότι για όλους τους εργαζόμενους συντρέχει η ίδια ανάγκη συλλογικής προάσπισης των εργασιακών και επαγγελματικών συμφερόντων τους. Ειδικότερα ο ν. 1264/1982 ορίζει ότι «αλλοδαποί εργαζόμενοι νόμιμα μπορούν να είναι μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων». Το ίδιο ισχύει και για το δικαίωμα ιδρύσεως των συνδικαλιστικών οργανώσεων και τα συνδικαλιστικά δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Επίσης, «και ανήλικοι μπορούν να είναι μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων» κατά το ν. 1264/1982.

Επιπλέον, φορείς της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι όχι μόνο όσοι παρέχουν εξαρτημένη εργασία στον ιδιωτικό τομέα, αλλά και οι ελεύθεροι επαγγελματίες καθώς και οι δημόσιοι υπάλληλοι . Για τους τελευταίους μάλιστα με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 καταργήθηκε η δυνατότητα επιβολής (πρόσθετων) περιορισμών που προβλεπόταν στο άρθρο 12 παρ.4 Σ, ενώ με το ν. 2405/1996 κυρώθηκε η ΔΣΕ 151 «για την προστασία του δικαιώματος οργάνωσης και τις διαδικασίες καθορισμού των όρων απασχόλησης στη δημόσια διοίκηση». Επίσης, έχει ρυθμιστεί με το ν. 2265/1994 η άσκηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος από τους αστυνομικούς υπαλλήλους, ενώ δεν φαίνεται να υπήρξε ποτέ προσπάθεια συνδικαλιστικής οργάνωσης των στρατιωτικών. Για τους δικαστικούς λειτουργούς ισχύει η ιδιαίτερη ρύθμιση του άρθρου 89 παρ. 5 Σ.

Εξάλλου, φορείς της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι και οι ίδιες οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, που μπορούν να ιδρύουν άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις ή να προσχωρούν σε ήδη υφιστάμενες και να συμμετέχουν στη δράση τους. Ωστόσο, αν και η συνδικαλιστική ελευθερία αφορά και στους εργαζόμενους στο δημόσιο ή στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, δεν αφορά στις επαγγελματικές οργανώσεις που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (π.χ. δικηγορικοί σύλλογοι), γιατί εξ ορισμού αποτελούν βραχίονες του κράτους .

Άλλωστε, αξίζει να σημειωθεί ότι η συνδικαλιστική ελευθερία αναφέρεται μόνο στις ομοιοεπαγγελματικές ενώσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση των όρων της εργασίας. Άλλες ενώσεις συμφερόντων δεν είναι κατά κυριολεξία συνδικαλιστικές και δεν απολαμβάνουν της ίδιας συνταγματικής προστασίας.

Αποδέκτες. Αποδέκτες του συνδικαλιστικού δικαιώματος είναι η κρατική εξουσία και

οι ιδιώτες, κυρίως οι εργοδότες. Αυτό προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της διάταξης 23 παρ.1 που αναφέρεται στη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας εναντίον κάθε προσβολής της. Αλλά ακόμα και αν η διάταξη δεν προέβλεπε κάτι σχετικό, το συνδικαλιστικό δικαίωμα θα προστατευόταν και έναντι των προσβολών ιδιωτών. Στη σύγχρονη ενιαία ανθρωπιστική έννομη τάξη δεν υπάρχει η διάκριση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών δικαιωμάτων. Τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται τόσο στις σχέσεις μεταξύ κράτους-πολίτη όσο και μεταξύ ιδιωτών.

III. 1. Η οριοθέτηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος

Η οριοθέτηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος αποσκοπεί στον καθορισμό του γενικού περιεχομένου του συγκεκριμένου δικαιώματος. Ειδικότερα, το συνδικαλιστικό δικαίωμα υπόκειται στις γενικές οριοθετήσεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 25 Σ, όπως κάθε θεμελιώδες δικαίωμα, αλλά και στην ειδική οριοθέτηση του νόμου. Το άρθρο 23 παρ.1 αποσκοπεί στη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας «μέσα στα όρια του νόμου».

Όσον αφορά στις γενικές οριοθετήσεις αυτές είναι οι εξής πέντε: α)τα δικαιώματα των άλλων, β)το Σύνταγμα, γ)τα χρηστά ήθη, δ)η απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης και ε)η κοινωνική οριοθέτηση. Συγκεκριμένα, το συνδικαλιστικό δικαίωμα, ως ειδική μορφή ανθρώπινης δράσης και εκδήλωση ανάπτυξης της προσωπικότητας, πρέπει να ασκείται χωρίς να παραβιάζει το Σύνταγμα. Πρόκειται για αυτονόητο ορισμό. Εξίσου αυτονόητο φαίνεται και το γεγονός ότι η άσκηση του δικαιώματος δεν πρέπει να βλάπτει τα δικαιώματα των άλλων. Ο συνταγματικός αυτός «περιορισμός» της δράσης του ατόμου αποτελεί ρητή αναγνώριση της απόλυτης αμυντικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η συνδικαλιστική δράση δεν πρέπει να καταπατά την ανθρώπινη αξία και τα συνταγματικά δικαιώματα των άλλων, οι οποίοι δεν είναι αναγκαστικά μόνο οι εργοδότες (π.χ. και εργαζόμενοι). Ωστόσο, υπάρχει και η αντίθετη άποψη κατά την οποία το Σύνταγμα δεν μπορεί να επιδιώκει να παγιοποιήσει τα δικαιώματα των άλλων (των κοινωνικά ισχυρών = εργοδοτών) περιορίζοντας έτσι την ανάπτυξη της προσωπικότητας των κοινωνικά ασθενέστερων. Επιπλέον, το συνδικαλιστικό δικαίωμα δε μπορεί να ασκείται χωρίς να υπάρχει σεβασμός των χρηστών ηθών (π.χ. ο σκοπός της συνδικαλιστικής οργάνωσης να είναι αντίθετος στα χρηστά ήθη) αλλά ούτε να ασκείται καταχρηστικά (άρθρο 25 παρ. 3 Σ και 281 ΑΚ). Κατάχρηση δικαιώματος αποτελεί η νομότυπη αλλά υπερβολική άσκηση δικαιώματος που για αυτό το λόγο δεν είναι ανεκτή από την έννομη τάξη. Ιδιαίτερη σημασία έχει η έννοια της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος στην απεργία, στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω. Η τελευταία γενική οριοθέτηση, η κοινωνική, προκύπτει από το άρθρο 25 παρ.1 Σ κατά το οποίο «τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους» και παρ.2 που ορίζει ότι «η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και अपαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη». Επομένως, συνδικαλιστική οργάνωση και δράση που δεν συμβάλλει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη είναι αντικοινωνική.

Τις γενικές αυτές οριοθετήσεις συμπληρώνουν οι ρυθμίσεις του ν. 1264/1982 «για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών», όπως αυτές αναφέρθηκαν στα οικεία κεφάλαια. Ο νόμος αυτός είναι εκτελεστικός του Συντάγματος και προβαίνει κατ' αρχήν σε οριοθέτηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος.

2. Οι περιορισμοί του συνδικαλιστικού δικαιώματος

Ο περιορισμός του συνδικαλιστικού δικαιώματος διαφέρει από την οριοθέτησή του. Ενώ η οριοθέτηση αναφέρεται στον καθορισμό του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, ο περιορισμός ελαττώνει το περιεχόμενο του δικαιώματος και έχει εξαιρετικό χαρακτήρα. Οι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων πρέπει να ερμηνεύονται στενά, γιατί αποτελούν συρρίκνωση δικαιωμάτων. Ο μόνος περιορισμός που θέτει το Σύνταγμα σχετικά με τη συνδικαλιστική ελευθερία είναι η προβλεπόμενη στο άρθρο 48 Σ αναστολή. Σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης και εκδήλωσης ένοπλου κινήματος μπορεί να ανασταλεί το άρθρο 23 (συνδικαλιστική ελευθερία γενικά και απεργία), όχι όμως και το άρθρο 22 παρ.2 Σ. Επιπλέον, το Σύνταγμα στο άρθρο 23 παρ.1 προβλέπει επιφύλαξη υπέρ του νόμου, ορίζοντας ότι η διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και η ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών δικαιωμάτων πρέπει να γίνονται μέσα στα όρια του νόμου.

3. (α) Τριτενέργεια

Είναι ξεπερασμένη η άποψη που θεμελιωνόταν στη δυαδιστική έννομη τάξη και θεωρούσε ότι οι συνταγματικοί κανόνες αποτελούν δημόσιο δίκαιο και επομένως δεσμεύουν μόνο το κράτος. Οι ιδιώτες μόνο κατ' εξαίρεση μπορούσαν να δεσμευτούν όταν το δικαίωμα μπορούσε να τριτενεργήσει. Η θεωρία της τριτενέργειας, βασισμένη στη διάκριση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών δικαιωμάτων, γεννήθηκε από τον εργατολόγο Hans Carl Nipperdey στο πεδίο του εργατικού δικαίου, γιατί αυτό παρέχει ίσως το προσφορότερο έδαφος παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εργαζόμενου από τον εργοδότη. Η εξουσία του εργοδότη αποτελεί τη βασικότερη μορφή ιδιωτικής εξουσίας. Ο οικονομικά ανώτερος εργοδότης βρίσκεται στην πλεονεκτική θέση και επιβάλλει τη θέλησή του στον οικονομικά ασθενέστερο εργαζόμενο. Κατά τη θεωρία του Nipperdey (θεωρία της άμεσης τριτενέργειας) τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν αντικειμενική φύση. Ως αντικειμενικοί κανόνες δικαίου δεσμεύουν όχι μόνο το κράτος αλλά και τους ιδιώτες. Ωστόσο δεχόταν ότι ορισμένα μόνο θεμελιώδη δικαιώματα αναπτύσσουν άμεση τριτενέργεια στον ιδιωτικό χώρο, με προεξάρχοντα τα σχετικά με την εργασία δικαιώματα. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αυτή η θεωρία είναι ξεπερασμένη. Στη σύγχρονη ενιαία έννομη τάξη ισχύει η διαπροσωπική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

(β) Θεσμική εφαρμογή

Προκειμένου να διερευνηθεί σε ποιες σχέσεις μεταξύ ιδιωτών προσιδιάζει το συνδικαλιστικό δικαίωμα χρησιμοποιείται η μέθοδος της διαπροσωπικής εφαρμογής ή αλλιώς της θεσμικής εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για εφαρμογή του περιεχομένου του δικαιώματος σε συσχετισμό με το περιεχόμενο του θεσμού, της συγκεκριμένης έννομης σχέσης, στα πλαίσια της οποίας εφαρμόζεται. Πλούσια είναι τα παραδείγματα της νομολογίας που αφορούν στην εργασιακή σχέση των εργαζομένων και των στελεχών συνδικαλιστικών οργανώσεων με τους εργοδότες τους.

1. Ειδικότερα, αντίκειται στο Σύνταγμα η απόλυση συνδικαλιστικών στελεχών ή άλλων εργαζομένων για το λόγο ότι ανέπτυξαν νόμιμη συνδικαλιστική δράση. Τα συγκεκριμένα νομικά μορφώματα, δηλαδή η εργασιακή σχέση και η συνδικαλιστική δράση δεν ανήκουν στην ίδια βιοτική περιοχή και επομένως πρόκειται για μη σύμφυτα νομικά μορφώματα. Περαιτέρω, η συνδικαλιστική δράση δεν αποτελεί στοιχείο του περιεχομένου της εργασιακής σχέσης και επομένως τα εν λόγω νομικά

μορφώματα δε συνδέονται με δεσμό αιτιώδους συνάφειας (ανομοιογενής αντίθεση). Για το λόγο αυτό δεν είναι επιτρεπτός ο περιορισμός του αντίστοιχου δικαιώματος στο πλαίσιο της αναφερθείσας σχέσης .

Συνεπώς, είναι καταχρηστική η καταγγελία σύμβασης αορίστου χρόνου , εφόσον ο μοναδικός λόγος απόλυσης είναι η νόμιμη συνδικαλιστική δραστηριότητα του εργαζομένου (π.χ. συμμετοχή σε νόμιμες απεργίες και στάσεις εργασίας).

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση καταγγελίας σύμβασης εργασίας εργοδηγού λόγω νόμιμης συνδικαλιστικής δράσης λίγο πριν τις εκλογές των εργαζομένων στις οποίες είχε θέσει υποψηφιότητα . Επίσης, αξιοσημείωτη είναι και η απόφαση ΑΠ 993/1996 που έκρινε καταχρηστική την απόλυση δημοσιογράφου σε εφημερίδα που ήταν συγχρόνως και πρόεδρος του πειθαρχικού συμβουλίου της συνδικαλιστικής οργάνωσης των επαγγελματιών δημοσιογράφων για το λόγο ότι άσκησε πειθαρχική δίωξη σε μέλος της διοίκησης της εφημερίδας στην οποία εργαζόταν.

Ωστόσο, δεν είναι αντίθετη στο Σύνταγμα απόλυση μελών συνδικαλιστικής οργάνωσης επειδή μετείχαν σε παράνομες απεργίες ή προέβησαν σε μη νόμιμη συνδικαλιστική δράση (π.χ. εξύβριση και χειροδικία νόμιμου εκπροσώπου του εργοδότη , αδικαιολόγητη απουσία από την εργασία λόγω συνδικαλιστικής άδειας για τη λήψη της οποίας δεν τηρήθηκαν οι προβλεπόμενοι όροι).

2. Επιπλέον, προσβάλλει το αμυντικό περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας η απαίτηση του εργοδότη να μη συμμετέχουν οι εργαζόμενοι σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ή ο εξαναγκασμός από μέρους του να συμμετέχουν σε συγκεκριμένη συνδικαλιστική οργάνωση. Πρόκειται για δύο ανομοιογενείς αντιθέσεις μη σύμφυτου ζεύγους θεμελιώδους δικαιώματος και διαπροσωπικής σχέσης και επομένως είναι ανεπίτρεπτος κάθε περιορισμός του αντίστοιχου δικαιώματος στην εργασιακή σχέση.

3. Επίσης, δεν είναι νόμιμη η παρεμπόδιση ίδρυσης συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ειδικότερα, προσβάλλει το αμυντικό περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας η παρεμπόδιση της σύστασης επαγγελματικού σωματείου που θέλουν οι εργαζόμενοι ή προωθεί τη σύσταση τέτοιου σωματείου χωρίς τη θέληση των εργαζομένων .

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

I. Η συλλογική αυτονομία

A. Συνταγματική προστασία

Αν και το θέμα της εργασίας περιορίζεται στην ανάλυση του άρθρου 23 παρ.1 Σ σκόπιμο είναι να γίνει σύντομη αναφορά στις κυριότερες μορφές συνδικαλιστικής δράσης οι οποίες λόγω της σημασίας τους κατοχυρώνονται αυτοτελώς από το Σύνταγμα: τη συλλογική αυτονομία και το δικαίωμα της απεργίας.

Ειδικότερα, σχετικά με την συλλογική αυτονομία αυτή έχει κύριο έρεισμά της στο άρθρο 23 παρ. 1 Σ και συγκεκριμένα στην επιταγή της ανεμπόδιστης άσκησης των συναφών με τη συνδικαλιστική ελευθερία δικαιωμάτων. Αυτοτελώς κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 παρ.2 και 3 Σ κατά το οποίο: «Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου».

B. Γενικό περιεχόμενο

Συλλογική αυτονομία είναι η ικανότητα των συνδικαλιστικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών να καθορίζουν τους όρους εργασίας και τα μεταξύ τους δικαιώματα και υποχρεώσεις συνάπτοντας συμφωνίες (συλλογικές συμβάσεις εργασίας) που έχουν χαρακτήρα κανόνα δικαίου και δεσμεύουν άμεσα τα μέλη τους και ενδεχομένως άλλους τρίτους. Δικαίωμα του συμβάλλεσθαι έχουν μόνο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις που έχουν αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα. Κριτήριο της αντιπροσωπευτικότητας αποτελεί ο αριθμός των εργαζομένων που ψήφισαν στις τελευταίες εκλογές για την ανάδειξη διοικήσεως.

1. Σχέση νομοθετικής εξουσίας-συλλογικής αυτονομίας

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 22 Σ γίνεται αναφορά στη σχέση νομοθετικής εξουσίας και συλλογικής αυτονομίας. Αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι η συλλογική αυτονομία έχει ρόλο συμπληρωματικό απέναντι στο νόμο, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η συλλογική διαπραγμάτευση οφείλει να αναγνωριστεί ως ο κύριος ρυθμιστικός παράγοντας των εργασιακών σχέσεων. Ο νομοθέτης δεν μπορεί να αναπτύξει δραστηριότητα τέτοια που να καταστήσει εκ των προτέρων περιττή ή αδύνατη την συλλογική αυτονομία. Ως καθορισμός των γενικών όρων εργασίας πρέπει να νοηθεί μόνο η θέσπιση ενός πλαισίου γενικών και αφηρημένων κανόνων με στόχο την κατοχύρωση των συνταγματικών δικαιωμάτων στον χώρο εργασίας. Έτσι το κράτος δικαιούται να ρυθμίζει όρους εργασίας θεσπίζοντας τα κατώτατα όρια προστασίας υπέρ των εργαζομένων. Η νομοθεσία αυτή δεν αποκλείει τις ΣΣΕ από τη ρύθμιση των όρων εργασίας που όμως δε μπορούν ποτέ να καταστήσουν δυσμενέστερη τη θέση του εργαζομένου.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο συντακτικός νομοθέτης θεώρησε αναγκαίο να ορίσει στην ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 22 τα εξής: «Στους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και του υποχρέου είσπραξης και απόδοσης στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της συνδρομής των μελών τους που προβλέπεται από τα καταστατικά τους». Ο λόγος αυτής της δήλωσης είναι ότι η είσπραξη των συνδικαλιστικών εισφορών αφορά κυρίως στις σχέσεις εργαζομένων και συνδικαλιστικών οργανώσεων και δευτερευόντως μόνο αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών. Επομένως, χωρίς την ερμηνευτική δήλωση το θέμα αυτό δε θα αποτελούσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων.

2. Συλλογικές διαπραγματεύσεις

Περαιτέρω, με το άρθρο 22 παρ.2 Σ ο νομοθέτης υποχρεώνεται να καθιερώσει ένα σύστημα διαπραγματεύσεων (για τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα της οικονομίας) καθώς και διαιτησίας σε περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων. Σε αυτό το σύστημα η κρατική εξουσία οφείλει να αφήσει καταρχήν στις συνδικαλιστικές οργανώσεις εργαζομένων και εργοδοτών τον καθορισμό όλων των όρων εργασίας, με την επιφύλαξη της τήρησης τουλάχιστον του κατώτατου ορίου προστασίας που έχει θεσπίσει ο νομοθέτης. Το σύστημα αυτό εισάγεται ήδη με τον εκτελεστικό του Συντάγματος νόμο 1876/1990.

Η νομολογία του ΣτΕ δέχεται περιορισμούς στη συλλογική αυτονομία και έχει κρίνει ότι η πολιτεία μπορεί να ρυθμίζει αποκλειστικά τους όρους εργασίας σε περίπτωση που συντρέχουν λόγοι γενικότερου συμφέροντος. Με άλλα λόγια έχει υιοθετήσει το κριτήριο του γενικού συμφέροντος προκειμένου να προσδιορίσει τα όρια της αποκλειστικής ρύθμισης των όρων εργασίας από το κράτος. Όμως η θέση αυτή της νομολογίας αντί να κατοχυρώνει τη συλλογική αυτονομία καταλήγει μάλλον να την

περιορίζει.

3. Η συλλογική σύμβαση εργασίας

Διαπιστώνουμε ότι η συλλογική αυτονομία αποτελεί θεσμό συμμετοχικής δημοκρατίας όπου εργοδότες και εργαζόμενοι διαπραγματεύονται τους όρους εργασίας. Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας αποτελούνται όχι μόνο από το ενοχικό αλλά και από το κανονιστικό μέρος, δηλαδή συνιστούν κανόνες δικαίου (ουσιαστικό νόμο). Καθιερώνεται έτσι μια παράλληλη οιονεί νομοθετική διαδικασία. Ενώ το ενοχικό μέρος της συλλογικής σύμβασης δεσμεύει μόνο τους συμβαλλομένους, το κανονιστικό μέρος ισχύει υπό προϋποθέσεις και για τους τρίτους μη συμβαλλόμενους και λαμβάνεται υπόψη από τα δικαστήρια αυτεπαγγέλτως. Για τον λόγο αυτό η συλλογική σύμβαση ισχύει μόνο αφού δημοσιευτεί σε ειδικό δελτίο του Υπουργείου Εργασίας.

Η παράγραφος 3 του άρθρου 22 Σ που προστέθηκε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 περιέχει επιφύλαξη υπέρ του νόμου ειδικά για τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους υπαλλήλους του δημοσίου, των Ο.Τ.Α και των άλλων ν.π.δ.δ.

4. Υποχρεωτική διαιτησία

Σε περίπτωση που αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις το Σύνταγμα προβλέπει ότι οι γενικοί όροι εργασίας θα θεσπιστούν με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία. Σκοπός της διαιτησίας είναι να προλάβει την έναρξη ή να επιταχύνει τη λήξη των εργατικών αγώνων. Αν και το Σύνταγμα δε διευκρινίζει αν με τον όρο διαιτησία εννοεί την προαιρετική ή την υποχρεωτική διαιτησία δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αναφέρεται στην υποχρεωτική. Ούτως ή άλλως η προαιρετική διαιτησία αποφασίζεται ελεύθερα από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Ωστόσο, η υποχρεωτική διαιτησία απειλεί τη συλλογική αυτονομία. Η συμμετοχή σε αυτή είναι υποχρεωτική για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και οι αποφάσεις του διαιτητικού οργάνου είναι δεσμευτικές και επέχουν θέση ΣΣΕ. Για το λόγο αυτό ο νομοθέτης κατά τη ρύθμιση της υποχρεωτικής διαιτησίας πρέπει να λάβει υπόψη του τις εγγυήσεις της συνδικαλιστικής ελευθερίας αλλά και το ρυθμιστικό ρόλο του κράτους στον χώρο των εργασιακών σχέσεων. Ας σημειωθεί ότι ο εκτελεστικός του Συντάγματος νόμος 1876/1990 περιορίζεται στην εκούσια διαιτησία και εισάγει τους θεσμούς της συμφιλίωσης και μεσολαβήσεως.

II. Το δικαίωμα της απεργίας

A. Έννοια-προστατευόμενο αγαθό

Σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 2 Σ «Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων». Με το άρθρο αυτό προστατεύεται η απεργία, δηλαδή η πρόσκαιρη και εκούσια συλλογική αποχή των μισθωτών από την εργασία τους, η οποία κηρύσσεται από νόμιμη συνδικαλιστική οργάνωση με στόχο τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων τους. Πρόκειται για ειδική μορφή συνδικαλιστικής δράσης, την πλέον αποτελεσματική. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε ό,τι αφορά στη διαδικασία λήψης της απόφασης για απεργία εφαρμόζεται το άρθρο 23 παρ.1, αφού πρόκειται κατεξοχήν για ζήτημα λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Περαιτέρω, για να είναι νόμιμη η απεργία πρέπει να ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις και να αποσκοπεί στην ικανοποίηση των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων των εργαζομένων. Επομένως, δεν

προστατεύεται από το Σύνταγμα η πολιτική απεργία που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό των πολιτειακών οργάνων σε πράξη ή παράλειψη προκειμένου να μεταβληθεί κάποιος φορέας της πολιτικής εξουσίας ή να αποτραπεί ή να επιβληθεί ορισμένος πολιτικός προσανατολισμός των κυβερνήσεων. Ωστόσο προστατεύεται η απεργία αλληλεγγύης με την προϋπόθεση ότι η αντίστοιχη απεργία των άμεσα ωφελούμενων θα ήταν συνταγματικά επιτρεπτή.

Κατά τη διάρκεια της απεργίας η εργασιακή σχέση όσων συμμετέχουν σε αυτή αναστέλλεται προσωρινά αλλά δεν παύει να υφίσταται. Έτσι οι απεργοί δεν δικαιούνται μισθούς και ημερομίσθια, για αυτό το διάστημα όμως δεν παύουν να έχουν υποχρέωση πίστης απέναντι στον εργοδότη και διατηρούν τις υπόλοιπες αξιώσεις τους.

Β. Περιεχόμενο του δικαιώματος της απεργίας

Το άρθρο 23 παρ.2 Σ κατοχυρώνει το δικαίωμα της απεργίας το οποίο έχει αμυντικό, προστατευτικό και διεκδικητικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, όσον αφορά στην αμυντική διάσταση του δικαιώματος της απεργίας, οι εργαζόμενοι μπορούν να κηρύξουν απεργία χωρίς προηγούμενη άδεια του εργοδότη ή του κράτους και χωρίς να αυτό να συνεπάγεται δυσμενείς συνέπειες σε βάρος τους. Παρόλα αυτά για την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας επιβάλλεται προειδοποίηση του εργοδότη ή της συνδικαλιστικής του οργάνωσης τουλάχιστον 24 ώρες πριν από την πραγματοποίησή της, ενώ στον δημόσιο τομέα ή σε επιχειρήσεις ζωτικής σημασίας για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου η προειδοποίηση πρέπει να γίνει τουλάχιστον 4 ημέρες νωρίτερα (ν. 1264/1982). Επιπλέον, δε νοείται αστική, πειθαρχική ή ποινική ευθύνη για συμμετοχή εργαζομένου σε νόμιμη απεργία. Εξάλλου, η απεργία περιβάλλεται με τεκμήριο νομιμότητας, έως την τυχόν δικαστική αναγνώρισή της ως παράνομης. Επιπλέον, η συνταγματικά θεμιτή απεργία δε μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ως παράβαση της συμβατικής υποχρέωσης παροχής εργασίας ή ως καταγγελία της σύμβασης εργασίας .

Σχετικά με το προστατευτικό περιεχόμενο του δικαιώματος της απεργίας, το κράτος οφείλει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύσει το δικαίωμα αυτό των εργαζομένων από τυχόν αυθαιρεσίες και παράνομες απειλές του εργοδότη για δυσμενείς συνέπειες που μπορεί να έχει στους εργαζόμενους η κήρυξη απεργίας. Αλλά το δικαίωμα της απεργίας έχει κυρίως διεκδικητικό χαρακτήρα. Η απεργία αποτελεί αποτελεσματικό συνταγματικό μέσο για τη διεκδίκηση των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων των εργαζομένων. Με τους απεργιακούς αγώνες οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ασκούν πίεση τόσο στους εργοδότες όσο και στο κράτος για την ικανοποίηση των συμφερόντων τους.

Γ. Φορείς και αποδέκτες

Φορείς του δικαιώματος της απεργίας είναι όσοι παρέχουν εξαρτημένη εργασία, ημεδαποί και αλλοδαποί, ανεξάρτητα αν είναι μέλη των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή όχι. Αντίθετα, σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ δε αποτελεί απεργία κατά την έννοια του άρθρου 23 παρ.2 Σ η αποχή των ελεύθερων επαγγελματιών από την άσκηση του επαγγέλματός τους . Μπορούμε όμως να πούμε ότι η συλλογική, εκούσια και πρόσκαιρη αποχή τους κατοχυρώνεται από το άρθρο 23 παρ.1 Σ, αφού και οι ελεύθεροι επαγγελματίες είναι φορείς του συνδικαλιστικού δικαιώματος .

Αν και φορείς του δικαιώματος της απεργίας είναι και οι εργαζόμενοι, η άσκησή του επιτρέπεται μόνο από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις. Επομένως, απεργίες που κηρύσσονται από άλλες οργανώσεις καθώς και αυθόρμητες ή αδέσποτες

απεργίες απαγορεύονται από το Σύνταγμα. Αποδέκτες του δικαιώματος της απεργίας μπορεί είναι το κράτος, ο εργοδότης και οποιοσδήποτε τρίτος που ασκεί ιδιωτική εξουσία.

Δ. Οριοθέτηση, περιορισμοί και θεσμική εφαρμογή

Οριοθέτηση. Και στο δικαίωμα της απεργίας ισχύουν οι γενικές οριοθετήσεις που εφαρμόζονται σε όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα της απεργίας πρέπει να ασκείται σύμφωνα με το Σύνταγμα και χωρίς να θίγει τα δικαιώματα των άλλων. Επιπλέον, δεν πρέπει να ασκείται κατά τρόπο αντίθετο στα χρηστά ήθη ούτε καταχρηστικά. Τέλος η άσκησή του πρέπει να συμβάλλει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη. Τη νομολογία έχει απασχολήσει ιδιαίτερος το ζήτημα των καταχρηστικών απεργιών. Για παράδειγμα έχει κριθεί καταχρηστική η απεργία που προκαλεί την οικονομική καταστροφή της επιχείρησης ή απεργία της οποίας τα αιτήματα είναι αντίθετα προς τους κανόνες της δημόσιας τάξης.

Πέρα από τις παραπάνω γενικές οριοθετήσεις του δικαιώματος της απεργίας ο εκτελεστικός του Συντάγματος νόμος 1264/1982 προβαίνει σε ειδικές οριοθετήσεις. Ειδικότερα, στα άρθρα 19-22 επιτρέπει την απεργία αλληλεγγύης, επιβάλλει την 24ωρη προειδοποίηση πριν από την πραγματοποίηση της απεργίας και την ύπαρξη του αναγκαίου προσωπικού για την ασφάλεια των εγκαταστάσεων της επιχείρησης κατά τη διάρκεια της απεργίας, απαγορεύει την πρόσληψη απεργοσπαστών καθώς και την ανταπεργία.

Περιορισμοί. Επίσης, το Σύνταγμα προβαίνει και σε περιορισμούς. Πρόκειται για υποκειμενικούς περιορισμούς, αφού αναφέρονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα και διακρίνονται σε δυο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιορισμών είναι άμεσοι περιορισμοί γιατί προκύπτουν αμέσως από το Σύνταγμα. Το Σύνταγμα απαγορεύει την απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Φαίνεται ότι υπολαμβάνει ως δεδομένο ότι φορείς του δικαιώματος αυτού δεν είναι οι στρατιωτικοί.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι έμμεσοι περιορισμοί του Συντάγματος, αφού επιβάλλονται με επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Ειδικότερα, το δικαίωμα απεργίας των υπαλλήλων του δημοσίου, των Ο.Τ.Α. και άλλων ν.π.δ.δ. καθώς και του προσωπικού επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, εφόσον η λειτουργία τους έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, υπόκειται στους συγκεκριμένους περιορισμούς του νόμου που το ρυθμίζει. Ο νομοθέτης έκανε ελάχιστη χρήση της συνταγματικής εξουσιοδότησης. Η κύρια απόκλιση είναι ότι η προειδοποίηση για την απεργία των παραπάνω υπαλλήλων πρέπει να γίνει τουλάχιστον 4 ημέρες πριν αντί των 24 ωρών που αρκούν στον ιδιωτικό τομέα.

Στο τελευταίο εδάφιο της παρ.2 του άρθρου 23 Σ ο συντακτικός νομοθέτης προβλέπει περιορισμό στους περιορισμούς ορίζοντας ότι αυτοί δε μπορούν να φτάνουν έως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησής του.

Θεσμική εφαρμογή. Σχετικά με τη θεσμική εφαρμογή του δικαιώματος της απεργίας στην εργασιακή σχέση, η νομολογία επανειλημμένα έχει κρίνει καταχρηστική την απόλυση εργαζομένων για το λόγο ότι συμμετείχαν σε νόμιμη απεργία. Η απεργία δεν ανήκει στο περιεχόμενο της εργασιακής σχέσης και συνεπώς δεν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των συγκεκριμένων νομικών μορφωμάτων. Δημιουργείται ανομοιογενής αντίθεση και για αυτό το λόγο δεν είναι επιτρεπτός κανένας περιορισμός του δικαιώματος της απεργίας στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης.

Ωστόσο, καταγγελία σύμβασης εργασίας λόγω συμμετοχής σε παράνομη απεργιακή

κινητοποίηση δεν έχει κριθεί καταχρηστική .

Συμπέρασμα-περίληψη

Αντικείμενο προστασίας του άρθρου 23 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελούν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις. Πρόκειται για ενώσεις των εργαζομένων που δεν έχουν κερδοσκοπικό σκοπό, αλλά αποσκοπούν στη «διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων». Ο εργοδοτικός συνδικαλισμός δεν προστατεύεται στο άρθρο 23 Σ αλλά κατοχυρώνεται συνταγματικά με το άρθρο 22 παρ.2 Σ.

Η συνδικαλιστική ελευθερία προστατεύεται από το Σύνταγμα τόσο με την ατομική όσο και με τη συλλογική της μορφή. Ειδικότερα, προστατεύεται η ελευθερία των εργαζομένων να ιδρύουν συνδικαλιστικές οργανώσεις και να προσχωρούν σε μια ή περισσότερες από αυτές για την προστασία των οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων τους, χωρίς να εξαρτώνται από προηγούμενη άδεια ούτε να υπόκεινται σε δυσμενείς συνέπειες. Σχετικά με τη συλλογική μορφή του συνδικαλιστικού δικαιώματος, προστατεύεται συνταγματικά το δικαίωμα υποστάσεως και λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται στη συνδικαλιστική οργάνωση το δικαίωμα υποστάσεως, ώστε αυτή να μη μπορεί να καταργηθεί ή να υπαχθεί σε δυσμενή μεταχείριση ούτε να εμποδιστεί ή να δυσχερανηθεί η διατήρηση των παλαιών ή η απόκτηση των νέων μελών. Επιπλέον, προστατεύεται η εσωτερική αυτονομία της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Στην έννοια της εσωτερικής αυτονομίας εντάσσεται η οργανωτική αυτονομία (δικαίωμα αυτοκαθορισμού της νομικής μορφής, της διοικήσεως, των σκοπών και του τρόπου λήψεως των αποφάσεων), η αρχή της προτεραιότητας των καταστατικών έναντι του νόμου και η αρχή της οικονομικής αυτοτέλειας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Επίσης, κατοχυρώνεται και το δικαίωμα συνενώσεώς τους. Τέλος, αναγνωρίζεται η ελευθερία αυτόνομης εξωτερικής δράσης που εκφράζεται κυρίως με δυο τρόπους συλλογικής δράσης: τη συλλογική αυτονομία και την απεργία. Η συλλογική αυτονομία αυτοτελώς κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 παρ.2 και 3 Σ και η απεργία στο άρθρο 23 παρ. 2 Σ. Ωστόσο, δεν προστατεύεται στο άρθρο 23 Σ η αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία, γιατί θεωρείται ότι η άσκησή της αποδυναμώνει την άσκηση της θετικής ελευθερίας, αφού αποτελεί το άλλοθι για την αποθάρρυνση της συνδικαλιστικής συσπείρωσης των εργαζομένων και την αποδυνάμωση της συνδικαλιστικής δράσης.

Όπως κάθε θεμελιώδες δικαίωμα έτσι και το συνδικαλιστικό δικαίωμα έχει αμυντική, προστατευτική και διεκδικητική διάσταση. Φορείς του δικαιώματος είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι αλλοδαποί, όχι μόνο όσοι παρέχουν εξαρτημένη εργασία στον ιδιωτικό τομέα αλλά και οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Επίσης φορείς του δικαιώματος αυτού είναι και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις. Αποδέκτες του συνδικαλιστικού δικαιώματος είναι η κρατική εξουσία και οι ιδιώτες, πρώτιστα οι εργοδότες.

Ειδικότερα, οι εργοδότες στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης δε μπορούν να καταγγείλουν σύμβαση εργασίας εργαζομένου ή συνδικαλιστικού στελέχους λόγω νόμιμης συνδικαλιστικής δραστηριότητάς του. Επίσης δε μπορούν να απαιτούν τη μη συμμετοχή των εργαζομένων σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ή να τους εξαναγκάζουν να συμμετέχουν σε συγκεκριμένη συνδικαλιστική οργάνωση. Κάτι τέτοιο προσβάλλει την αμυντική διάσταση του συνδικαλιστικού δικαιώματος και δημιουργεί ανομοιογενή αντίθεση μη σύμφυτου ζεύγους θεμελιώδους δικαιώματος και διαπροσωπικής σχέσης.

Νομολογία

I. Διεθνής

ΕΔΔΑ 13.8.1981, Young, James and Webster, A 44

ΕΔΔΑ 30.6.1993, Sigurdur A Sigurjonsson, A 264,σ. 16

II. Ελληνική

Αποφάσεις διοικητικών δικαστηρίων

ΣτΕ 2235/1979, ΕΕΔ 1980, σελ. 123

Ολ ΣτΕ 2260/1982, ΤοΣ 1982, σελ. 592

ΣτΕ 293/1991, ΤοΣ 1991, σελ. 391

ΣτΕ 444/1996, Αρμ 1996, σελ. 770

ΣτΕ 4991/1996, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

Ολ ΣτΕ 2512/1997, ΕλλΔνη 1997, σελ. 1924

ΔιοικΕφΑθ 1283/1998, ΔιΔικ 1998, σελ. 669

Αποφάσεις πολιτικών δικαστηρίων

ΑΠ 1/80, ΤοΣ 1981, σελ. 301

Ολ ΑΠ 626/1980, ΕΕΔ 1980, σελ. 566

ΑΠ 1039/1987, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 2057/1990, ΔΕΝ 1992, σελ. 139

ΑΠ 1469/1992, ΕλλΔνη 1994, σελ. 433

ΑΠ 771/1995, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 993/1996, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 30/1998, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 513/1998, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 900/1998, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1104/1998, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 75/2000, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 10461/1990, ΕλλΔνη 1993, σελ. 90

ΕφΑθ 7510/1995, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 11108/1995, δημοσ. ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 4441/1999, ΕλλΔνη 2001, σελ. 822

Βιβλιογραφία

- Βαής Θεόδωρος, Το συνδικαλιστικό δικαίωμα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990
- Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου ΙΙΙ, Θ' έκδοση, Αθήνα 2001
- Καρακατσάνης Αλέξανδρος, Συλλογικό εργατικό δίκαιο, τρίτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992
- Κουκιάδης Ιωάννης, Εργατικό δίκαιο, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, τόμος 1, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1997
- Λεβέντης Γεώργιος, Συλλογικό εργατικό δίκαιο, εκδόσεις Δελτίου εργατικής

νομοθεσίας, Αθήνα 1996

- Μουδόπουλος Σταύρος, Κανόνες προστασίας των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001

- Παραράς Πέτρος, Σύνταγμα 1975-Corpus, I, άρθρα 1-50, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1982

- Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2η έκδοση ανανεωμένη και συμπληρωμένη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002